

SOSYAL BİLİMLER ANSİKLOPEDİSİ

4. Cilt

(S-Z)

Başeditör

Prof. Dr. M. A. Yekta SARAÇ

TÜBİTAK

TAZMİNAT (Hukuk)

Bir başkasının uğramış olduğu zarardan sorumlu olan kimsenin, o zararı telafi etmesi/karşılması/gidermesidir. Ayrıca sorumlu kişinin zararı gidermek için yerine getirdiği/getirmek zorunda olduğu edime de bu ad verilmektedir.

Zararı giderme yükümlülüğü (tazminat borcu) hukuka aykırı bir sebepten (haksız fiil veya borca aykırılıktan) kaynaklanabileceği gibi hukuka uygun bir sebepten de (örn. zararı karşılamayı hedefleyen bir sözleşmeden) kaynaklanabilir. Sigorta tazminatı bunun tipik bir örneğidir. Arada sözleşmenin, keza hukuka aykırılığın bulunmadığı bazı durumlarda, hakkaniyet gereği de verilen zararı giderme yükümlülüğü doğabilir (örn. yakın bir zarar tehlikesinden korunmak için başkasının malına zarar veren, verdiği zararı karşılamalıdır). Fedakârlığın denkleştirilmesi ilkesine dayanan bu tür zarar giderim hâllerinde tam tazminat esas geçerli olmadığından, "tazminat" yerine, hâkimin uygun bir "denkleştirme bedeline" hükmedeceğinden söz edilir. Tazminat ibaresinden esas itibarıyla, tazmin edilecek zararın hukuka aykırı bir sebepten kaynaklandığı anlaşılır. Aşağıdaki açıklamalar da buna uygun olarak yapılmıştır.

Türk hukukunda tazminatın temel amacı zararın giderilmesi olup, cezalandırma veya caydırma işlevi yoktur; Anglo-Sakson hukukundaki cezalandırıcı tazminat kurumuna benzer, genel bir "medeni ceza" kurumuna yer verilmemiştir. Bununla birlikte benzer amaç güden münferit bazı düzenlemeler bulunmaktadır.

Tazminat (zararın giderilmesi) iki şekilde gerçekleşebilir: Aynen tazmin veya nakden tazmin. Aynen tazmin, sorumluluğu doğuran olay sebebiyle yok veya tahrip olan maddi varlığın eski hâline getirilmesi ile olur. Yanan kitabın yerine yenisinin verilmesi, hasarlanan aracın tamir edilmesi, yaralanan kişinin tedavi edilmesi gibi. Nakden tazminde ise sorumluluğu doğuran olay sebebiyle mal varlığında değer itibarıyla meydana

gelen eksilme, bir miktar paranın verilmesi ile telafi edilir. Bir miktar paranın verilmesi, yok veya tahrip olan varlığın eski hâle getirilmesi (örn. hasarlanan aracın tamiri) için de olabilir. Ancak eski hâle getirmeye rağmen, mal varlığındaki değer azalması tamamen ortadan kalkmaz ise (örn. araç eski hâline gelse dahi sırf tamir gördüğü için değeri azalır), bunun telafisi için de bir miktar paranın ödenmesi gerekir.

Tazminatın şeklini ve miktarını (zararı gidermek için yerine getirilmesi gereken edimi) taraflar kendi aralarında yapacakları bir sulh sözleşmesiyle belirleyebilirler. Uyuşmazlık hâlinde tazminatın şeklini ve miktarını hâkim belirler. Uygulamada pratik sebeplerle hâkimler nakdi tazminata hükmetmektedirler. Gelecekte gerçekleşmesi beklenen zararların tazmininde, özellikle bedensel zararlardaki gelir kayıpları ile ölüm hâlindeki yoksun kalınan destek yardımları bakımından, yine pratik sebeplerle, irat şeklinde ödemeye değil, gelecekteki zararların sermaye değerine hükmedilmektedir. Gelecekteki zararların sermaye değeri aktüerya konusunda uzman bilirkişilerce hesaplanmaktadır. Hesaplanan bu tutarda önce aşağıda belirteceğimiz indirim sebeplerine göre indirim yapılmakta ve akabinde kalan tutardan, -varsa- Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından zarar görene yapılan ödemeler -Kurum tarafından zarar görene gelir bağlanmış ise bunun peşin sermaye değeri- düşülmektedir. Ancak tazminat tutarından Kurum'un yaptığı her türlü ödeme değil, Kurum'un sorumlulara rücu edebildiği ödemeler düşülmektedir.

Hâkim zarar görenin ekonomik durumu gerektirdiği takdirde davanın sonuçlanmasından önce davalının, zarar görene geçici ödeme yapmasına karar verebilir. Bunun için zarar görenin talebinin yanı sıra, dosyaya iddiasının haklılığını gösteren inandırıcı kanıtlar sunmuş olması gerekir.

Tazminatın amacı, zararın telafisi olduğu için, tazminatın miktarı zararın miktarını aşamaz. Hukuka aykırılığa dayanan

sorumluluklarda prensip tam tazminattır. Başka bir deyişle, herhangi bir indirim sebebi bulunmuyorsa, hâkim, sorumlu kişinin, zararın tamamını karşılamasına hükmeder. Kanun, tazminatta indirim yapma konusunda hâkime geniş bir takdir yetkisi vermiştir. Hâkim, somut olayın durumuna göre, davalının, sorumlu olduğu zararın tamamını değil de, sadece onun bir kısmını karşılamasına hükmedebilir. Kanunda özel olarak belirtilen indirim sebeplerinin dışında da hâkim durumun gereği, takdir edeceği sair sebeplere dayalı olarak indirim yapabilir. Kanunda belirtilen indirim sebepleri şunlardır: (1) Hâkim, kusura dayanan sorumluluklarda sorumlunun kusurunun ağırlık derecesine göre tazminatta indirim yapabilir. Buna göre sorumlunun kusuru hafifse, o oranda ödeyeceği tazminat miktarı azalır. (2) Zarara hafif kusuru ile sebep olan kişi, tazminatı ödemesi hâlinde ekonomik olarak zor duruma (yoksulluğa) düşecek ise hâkim hakkaniyete göre -kusur indirimine ilave olarak- bu sebeple de tazminatta indirim yapabilir. (3) Zararın ortaya çıkışında veya artmasında, zarar görenin de kusuru varsa, onun bu ortak (müte-rafik) kusuru da indirim sebebidir. Bu arada zarar görenin -geçerli olmayan- rızası da bir ortak kusur hâlidir. Zarar görenin rızası geçerli ise hukuka aykırılığa engel olur ve fail sorumluluktan kurtulur. Örneğin bir kişinin, tıbbi bir müdahale için, gerekli aydınlatma yapıldıktan sonra -büyük cerrahi ameliyatlarda yazılı olarak- verdiği rızası geçerli iken, ötenazi için verilen rıza geçerli değildir; faili sorumluluktan kurtarmaz; ama tazminatta indirim sebebidir. Kanunda belirtilen indirim sebeplerinin yanı sıra, örneğin beklenmedik bir hâlin mevcudiyeti veya trafik kazasında yararlanan yahut ölen kişinin hatırı için taşınmakta olması hâkimin takdirine göre indirim sebebi olabilir. Ancak mücbir sebep derecesindeki beklenmedik olay (örn: deprem, kasırga, sel), somut olayda sorumluluğu doğuran olay ile zarar arasındaki illiyet (nedensellik) bağıını kesecek yoğunluktaysa, esasen sorumluluk söz konusu olmaz.

Haksız fiil sorumluluğunda haksız fiilin işlendiği tarihte haksız fiilden sorumlu olan kişi temerrüde düşmüş olur ve dolayısıyla ihtara gerek olmaksızın tazminat bedeline, haksız fiilin işlendiği tarihten itibaren temerrüt faizi işler. Aynı esas borca aykırılıktan doğan tazminat sorumluluğunda da kabul edilebilir.

Eğer zarara birden çok kişi birlikte sebebiyet vermişse veya aynı zarardan çeşitli sebeplerden dolayı sorumlu iseler, zarar gören zararının tamamının tazmini için sorumlu olanlardan dilediğine; isterse bunlardan birine veya birkaçına, isterse hepsine birden başvurabilir. Zarar gören tazminat davasını birden fazla sorumluya karşı açtığında, hâkim tazminat bedelinin sorumlulardan müteselsilen tahsiline hükmeder. Tazminatı ödemek zorunda kalan sorumlu, diğer sorumlulara iç ilişkideki payları oranında rücu edebilir.

Buraya kadar anlatılanlar esas itibarıyla maddi zararların tazminine ilişkindir. Manevi tazminat, klasik görüşe göre, bir kimsenin sorumluluğu doğuran olay sebebiyle duyduğu acı ve elemi dindirmeyi (gönül almayı) hedefler. Gönül alma, genellikle bir miktar paranın ödenmesi suretiyle olur. Ödenecek miktarı somut olayın durumuna göre hâkim takdir eder. Hâkim bir miktar para ile birlikte veya bunun yerine başka bir giderim biçimine de hükmedebilir. Örneğin saldırıyı kınayan bir karar verebilir ve bu kararın yayımlanmasına hükmedebilir.

Tazminat konusunu şu şekilde özetlemek mümkündür: Zararın nasıl giderileceği hususunda zarar gören ile sorumlu kişi anlaşmazlarsa, hem zararın giderim biçimini hem de zarar bir miktar paranın ödenmesi suretiyle giderilecekse, bunun miktarını, hâkim takdir eder.

Haluk N. Nomer

TEHCİR KANUNU

Osmanlı Hükûmeti'nin 27 Mayıs 1915'te Ermeniler için çıkardığı geçici sevk ve iskân kanununun adıdır. Tehcir bir devletin sınırları içinde yaptığı göç ettirme veya sürgün